

ЗАЩИТНИ МЕХАНИЗМИ И КОПИНГ-СТРАТЕГИИ В СТРУКТУРАТА И ФУНКЦИОНИРАНЕТО НА ЛИЧНОСТТА – ТЕОРЕТИЧНИ ОСНОВАНИЯ, ЕМПИРИЧНИ ДАННИ И ПРАГМАТИЧНИ СЛЕДСТВИЯ

От появата на идеята за защитните механизми в полето на психологическата наука е изминал повече от век. Зигмунд Фройд (1894) въвежда понятието "защита" в изследването си "Невропсихозите на защита" от 1894 и впоследствие, очертавайки основите на теорията за процесите в психичното, акцентира върху механизма "изтласкване" и основополагащата му функция, както по отношение на установяването на психичните структури и тяхното съдържание, така и по отношение на психичните динамики в патологичното функциониране.

Проследяването на идеите за механизмите, въвлечени в адаптацията на личността, предполага движение в поне три направления: първо – от динамичното интерпретиране на психичните процеси и вътрешните конфликти към свързването с реалността и нейните ограничения; второ – от патологията към ролята на защитите и копинг-стратегии при функционирането в норма; трето – от развитийния аспект на тези механизми при структурирането на личността към свързването с другите и ролята на защитите в сложната динамика на изграждане на идентичността като уникалността на индивидуалното преживяване и структуриране на себе си и света.

Защитни механизми и копинг-стратегии. Защитните механизми и копинг-стратегии представляват два различни типа адаптационни процеса (Cramer, 1998). Крамер отнася понятието защитни механизми към ментални операции, които възникват извън осъзнаването ни. Функцията им е да защитават индивида срещу преживяването на тревожност. Според класическата психоанализа, подобни тревожности биха възникнали ако индивидът осъзнае неприемливи мисли, импулси или желания. Мелани Клайн (Klein, 1946) извежда директно от функционирането на нагона към смъртта първичната ситуация на опасност и предполага, че още при раждането съществува Его-структура с крайно ограничение, но все пак наличен капацитет за защитно функциониране, продиктувано от необходимостта психичният апарат да отклонява тази заплаха от аниhilация. В съвременните интерпретации се акцентира върху други две функции на защитните механизми – да запазват самооценката и да осигуряват интеграция на Аза (Self) (Cramer, 2006). Още през 1945 Фенихел, ревизирайки идеите на Фройд, определя ролята на защитните механизми в психичната динамика, предимно като насочена към защита на самооценката (по Vaumeister et al., 1998).

Според дефиницията на DSM-IV (1994, стр.751) защитните механизми са "автоматични психологически процеси, които предпазват индивида от тревожността, и от осъзнаването на вътрешни или външни заплахи или стресори". В психоаналитичната традиция те представляват конкретната проява на защитата първо срещу инстинктите и вътрешната възбуда, но и срещу "всяко изменение, застрашаващо целостта и устойчивостта на биопсихичния индивид". (Лапланш & Понталис, 2009). Така постулирано, функционирането им ги поставя в Его-структурата, която според степента на своята зрялост използва достъпните и механизми за трансформация и отклоняване на заплахите. Зигмунд Фройд формулира дилемата, изразяваща квинтесенцията на човешкото съществуване, и която Егото трябва непрекъснато да посреща, като неизбежният конфликт между желанието да се избегне неудоволствието, посредством постигане на незабавно задоволяване и необходимостта да се вписваш в ограниченията налагани отвън, от другите и от принципа на реалността.

Един от най-често цитираните модели (Lazarus, Folkman, 1984, p. 141) определя справянето като: "Постоянно променящи се когнитивни и поведенчески усилия за справяне със специфичните външни и/или вътрешни изисквания и нужди, които се преценяват като поставящи на изпитание или надхвърлящи ресурсите на личността"

Предполага се, че копинг-стратегии са определена форма на реакция в отговор на възприетата заплаха, съпоставена с вътрешната оценка на наличния потенциал за справяне. Двата основни типа реакции са *копинг*, насочен към проблема, предполагащ действия по решаването му или промяна на източника на стрес и *емоционално-фокусиран копинг*, целящ да намали или да овладее емоционалния дистрес, свързан със ситуацията. Въпреки че има и други значими модели на копинг – първичен/вторичен (Rothbaum, Weisz, Snyder, 1982); приближаване/отдалечаване (Roth, Cohen, 1986); направляващ/притъпяващ (Miller, 1987), повечето теоретици считат, че копинга може да включва процеси насочени към директно овладяване на стресора и/или към личността по отношение на стресора.

Различието между защити и копинг се основават на психичните процеси участващи в справянето с тревожността или стресора. Крамер (Cramer, 1998) въвежда пет критерия за разграничаването им, като първите два са от съществено значение – това са *съзнавания* или съответно *несъзнаван* характер на менталния процес участващ във функционирането и *интенционалността* (преднамерени/непреднамерени). Критериите *йерархичната организираност* на защитния процес или копинг-стратегията, *ситуативността* или *диспозиционалността* на процеса в личностовата структура са въпрос на акцент в концептуалната рамка и предизвиква значителни размивания между мненията на изследователите.

Мичели и Кастелфранки (Miceli & Castelfranchi, 2001) прибавят още един разграничителен критерий – манипулиране/преработване(ревизиране) на нагласата. В основата на промяната стоят различни когнитивни процеси. Някои психични състояния като конфигурации на цели, вярвания и емоции могат да претърпят модификации – изместване или изоставяне. Подобна модификация възниква посредством различни процеси. *Манипулацията* означава промяна на ментални репрезентации, задействана от несъзнаваната цел да ги отрече, което спомага за постигане на крайната цел – избягване (намаляване) на негативния афект. Описаният процес е част от функционирането на защитите. Копингът се основава на *преработване*, предпологащо промяна на репрезентациите, което е: 1) мотивирано от осъзната цел да бъдат променени и 2) проследявано и контролирано от друга цел (наречена епистемологична акуратност). Полето на среща и припокриване на двата процеса въвлечени в адаптацията е т. нар. *фокусиран върху емоциите копинг*. Без детайлно разглеждане на множеството процеси обобщени под този етикет ще остане невъзможно разграничението на действията на защитните механизми от *приемането* и *произтичащите* от него стратегии за справяне.

Айзенберг и Фейбс (Eisenberg et al., 1995) предполагат, че има поне 3 взаимосвързани вида емоционална регулация свързана с копинга и развитието на социално компетентно поведение. Първата е регулация на вътрешното емоционално преживяване – процеса на иницииране, поддържане или модулиране появата, интензивността или продължителността на вътрешните свързани с емоциите психични процеси. Описаното функциониране е подобно на емоционално-фокусиран копинг при Фолкман и Лазарус. Много от стратегиите са когнитивни по характера си – реструктуриране на събитията за да се променят емоциите – да откриеш доброто в лошото, други са свързани с умения за пренасочване на вниманието, преднамерена промяна на фокуса от негативни стимули, което редуцира негативния аразуъл, или насочване към позитивни стимули. Регулацията на преживяните емоции може да включва стратегии за приближаване-отдалечаване от стресора или търсене на емоционална подкрепа от околните. Вторият тип регулация, предложена от Айзенберг е регулация на поведението, свързано с преживяната емоция – потискане на определени поведенчески отговори, импулсивност, контрол на активността или агресия, вентилиране на емоциите и враждебност. Този тип регулация включва както конструктивни така и неконструктивни начини на реагиране. Третият тип включва изясняване на контекста и включва усилия за модифициране на източника на емоционален аразуъл, характеристики сближаващи го с проблем-фокусиран копинг на Фолкман и Лазарус. Изисква се активен подход, промяна на източника, или търсене на инструментално справяне с подкрепа от другите.

Механизмите на успешна адаптация, дори и такива включващи самоизмама (и наричани защитни механизми) независимо от терминологичните размивания са постоянно във фокуса на експерименталните изследвания на автори като Шели Тейлор, Ричард Лазарус и Даниел Вейнбергер (Vaillant, 1998)

Развитие и функциониране на личността в норма и патология. Психодинамично ориентираните психолози отчитат важната роля на защитните механизми в нормативното, (а не само патологичното) психично развитие.

Възможността човек да се самозаблуждава не е нова идея, били сме предупредени за това от Демостен още в 3-ти век пр.н.е. (Cramer, 1998). Но Фройд въвежда идеята в полето на психологията с концепцията си за защитите. Развитието на този концепт прави възможно да се дешифрира етиологията на множество озадачавачи психиатрични симптоми, както и да се постигне разбиране на ежедневни, непатологични появи.

Обясненията на Аз-концепцията, самооценката, възгледите за живота, целите и стремежите са повлияни от защитните процеси поради необходимостта от приемливо за личността себепредставяне. Напоследък социалните психолози обръщат повече внимание на социалната приемливост в себепредставянето и на самозаблудата като компонент в социалната желателност (Paulhus, 1984, цит. по Cramer, 1998).

Фройд, връщайки се към изследването на защитните механизми в "Задръжки, симптом и страх" (Freud, 1926) утвърждава наличието на връзка между някои защити и определени заболявания. Връзката между хистерията и изтласкването е изследвана и преди в текстовете му, но тук се появяват и констелации от защити като регресия, формиране на реакция, изолация и отменяне, които се свързват с обесивната невроза или предположението, че при някои прояви на "Ревност, параноя и хомосексуалност" комбинацията от интросекция или идентификация и проекция са в основата на подобна "невротична" (по думите на Фройд) привързаност. Зигмунд Фройд не прави изчерпателна класификация и систематизация на защитните механизми, задача, която е от несъмнена важност за развитие на идеите и психоаналитичните практики и с която се заема Ана Фройд. Дефинирайки (в предговора на изданието от 1966) защитите като: "Начините и средствата, посредством които Егото се пази от неудоволствието и тревожността и упражнява контрол върху импулсите, афектите и

инстинктите." (А.Фройд, 2000, стр. 7). А. Фройд изброява описаните към момента девет механизма (регресия, изтласкване, формиране на реакция, изолация, отменяне, проекция, интроекция, обръщане срещу себе си и преобръщане) и добавя към тях сублимацията. Като принцип на класификацията им във възрастов план тя използва идеята, че "всеки защитен механизъм първо се развива, за да овладее някакъв специфичен инстинктивен подтик, и така се асоциира с определена фаза от развитието на малкото дете." (А.Фройд, 2000, стр. 45). Така появата на сублимацията се оказва невъзможна преди структурирането на инстанцията на Супер-егото. Свързани с функционирането на тази структура са и добавените по-късно от Вейлант защити - хумор, антиципация и супресия. Ана Фройд описва и две защити, особено силно проявени в психичната динамика на пубертетната възраст – това са аскетизма и интелектуализацията, но дефинирането на няколко други защитни механизма хвърля мост към новото тогава теоретично развитие на психоанализата (школата на обектните отношения), това са отричането във фантазията, отричането на думи и дело и идентификацията с агресора.

Клайн (Klein, 1973) и Кернберг (Kernberg, 1967, по Атанасов) въвеждат в литературата механизми на защита, концептуализирани на базата на работата им с тежки форми на психотични разстройства или особени случаи на разстройства на развитието в детска възраст – това са – разцепване, обезценяване, примитивна идеализация, проективна идентификация и психотично отричане.

Мелани Клайн (1946/2002) описва страхове, възникващи в най-ранното детство, които подтикват Егото да изгради специфични защитни механизми. Страхове, напомнят за страховете в психозата и според авторката в този ранен период "откриваме моменти на фиксация за всички психотични разстройства" (стр. 164). Клайн въвежда понятието *позиция* за да обобщи тези ранни страхове и защити и да очертае хода на развитието като непрекъсната флукуация между параноидно-шизоидната и депресивната позиции. Често параноидните страхове и подозрения се използват като защита срещу депресивната позиция. Механизмите на защита, които се описват са нови за психоаналитичната литература, но бързо навлизат в употреба, а клиничната им адекватност е безспорна. Като се има предвид ранната фаза която се описва, всички по-късни процеси в развитието, структурите и съдържанието на Егото и Супер-егото, както и връзките с реалните външни обекти се изграждат върху този субстрат. Развитиите промени в схемата на значими взаимоотношения и саморегулативния капацитет, би трябвало да са важни предиктори на промени в защитните механизми в процеса на съзряване (Tyson&Tyson 1990, по Атанасов).

Някои автори предполагат съществуването на умерена и ексцесивна форми на защита, (Baumeister et. al., 1998) (или по-точно степен на използването на определен механизъм) докато други говорят за констелации от определени защитни механизми, характерни за функционирането при определени психични разстройства (Kernberg, 1967, по Атанасов).

Непсиходинамичните подходи към защитните механизми в социалната психология или литературата върху стрес и справяне, разглежда защитите като репертоар от несъзнавани механизми, целящи намаляването на негативните афекти и защитаващи самооценката. Въпреки, че този подход е съпоставим със съвременната психодинамична теория, емпирично ориентирани психоаналитични подходи последователно налагат йерархичната рамка, концептуализираща защитните механизми в континуума на развитие на личността (Cramer, 1991; Vaillant, 1986). Следователно незрелите защити използвани в детството, като пасивна-агресивност, актинг-аут, отричане и др., в идеалния случай биват заменени в голямата си част от зрели механизми като алтруизъм и сублимация.

Както Пайн (Pine, 1990, p.33) обобщава, фокусът на класическата психоаналитична теория е върху "желанията и импулсите, защитите срещу тях и конфликта". През модерните понятия З. Фройд е разглеждал социализацията и развитието на самоконтрола като централни, основни детерминанти на психичната организация. Афективната регулация и защитите са поставени в този контекст. Едно от вижданията за личността е, че представлява структура, стабилна във времето, малко, ако изобщо подаваща се на промяна. Съществуват клинични и емпирични данни, че личността, оценявана във феноменологични категории е зависима от състоянието и контекстуалните фактори. Алтернатива на феноменологичните концептуализации на личността е динамичната концептуализация на характера, като траен патерн едновременно и на адаптивни и на патологични защитни механизми и на личностова организация, характеризираща се с патерни на обектни отношения, адаптивни механизми на егото и развитие на суперегото.

В психология на развитието, изследванията върху привързаността последователно доказват важността на защитните процеси за разбирането на реакциите на децата при раздяла, както и ролята на защитата при нуждата от поддръжане на самооценката. При обсъждането на избягващия стил на привързаност, Колин пише "въпреки, че са толкова малки, поведението им ясно демонстрира използването на защитните механизми" После добавя, че непредубедения наблюдател би приел, че тези бебета са доволни, но физиологичният им аразул свидетелства за дискомфорт и поведението им на избягване се интерпретира като опит да се отрече (защита срещу) присъствието на гриещия се, което предизвиква болезнени преживявания. В изследванията на детската самооценка се използва "защитно избягване" за да се обясни поведението на децата, които се представят като "перфектни" (Cassidy, 1988) – отричане на всякаква погрешност Мейн и Голдуин (Main, Goldwyn, 1984) използват идеята за защитите, за да обяснят интергенерационното предаване на насилие над деца – повторението се дължи на "заключването на някои спомени" или "защитно изключване...на информация от осъзнатите спомени".

Преди въвеждането на понятието копинг, за описание на реакциите към неприятните предизвикателства, Фройд описва, че хората развиват ментални механизми, за да модифицират, изкривят или по друг начин възпрепятстват разпространението на мисли, чувства и възприятия, признаването на които би създадо прекомерна тревожност. Въпреки, че първоначално са се приемали за принадлежащи към сферата на психопатологията, много скоро биват признати за част от нормалното психично функциониране и използването на защитните механизми е признато за част от здравословното детско развитие.

Копинг стратегиите, от друга страна се дефинират като медиатори в процеса на поддръжане на психическото и физическото здраве. Връзката им с поведението на боледуване и адаптация при кризи, разкрива личностовите потенциали и междуличностовите различия.

Така при използването на външен критерий за оценка на резултата от процесите на защитните механизми и копинга, а не самоописателен метод, различаването във връзка с функционирането в здраве и патология може да излезне.

Защитните механизми в структурата на личността. В съвременното си многообразие психоаналитичните идеи продължават да бъдат обединени около няколко основни допускания за природата на психичното, организацията и функционирането му. Структурната хипотеза, формулирана от Фройд през 1923, и динамиката на взаимодействията между инстанциите, представена метафорично в образа на ездача и коня, са сред общоприетите идеи. Постмодерната критика към теориите, разглеждащи развитието на Аза е насочена към едно от основните допускания на всички тези теории и в частност на психоаналитичните, че Азът представлява относително стабилна, организираща ядрена структура. Това, което постмодерните теории противопоставят, е допускането, че Азът е множествена, непрекъсната в процес на развитие, нестатична същност. Контекстуалните промени и различията в преживените взаимодействия, произтичащи от тези променени условия, са в центъра на феноменологичните допускания. Подобно допускане в същността си репродуцира една от основните линии на развитие в психодинамичните теории – школата на обектните отношения и отчасти идеите на Лакан. Понятието позиция, формулирано през 1930г. и разработено 1935г. в "Принос към психогенезата на маниакално-депресивните състояния" от М. Клайн се въвежда именно с цел да измести акцента към непрекъснатия процес на флукуация между различни форми на организация на Аза и отношенията му с вътрешните и външните обекти. Структуралистките идеи на ортодоксалния фройдизъм, заявени като хипотетични и условни още от самия си създател, са доразвити в рамките на самата психоаналитична парадигма. Едно от основните допускания е, че организацията на личностовите структури е силно повлияна от начина, по който се интернализира в интрапсихичните структури отношенията между родител-дете. Психодинамичните теории не оспорват множествеността на преживяванията, взаимоотношенията и самовъзприемането, терминът амбивалентност е въведен именно за обозначаване на широкия регистър от противоположности, съвместявани в психичните структури. Същевременно постмодерните признават необходимостта от "адаптивна илюзия за единство".

При проследяване преходът от структурни към феноменологични теоретизации на Аза във фокуса на изследването, попадат процесите на саморегулация, афективна регулация, целеполагане, като се предполага, че те задават динамиката на развитието в структурирането и отношенията на Аза с другите инстанции, с външния свят и с обектите. Без задълбочено изследване на медиращата роля на защитните механизми, гореописаните процеси биха останали разединени (Norem, 1998).

Вайнбергер (Weinberger, 1998) изследва как защитните механизми, които са едновременно динамични процеси и в същото време се концептуализират и като диспозиции и зависими от развитието, могат да се интегрират в модел за личността, който се базира на черти и типологии. Моделът на автора за стиловете на социално-емоционално настройване е изграден върху две дименсии – самоограничение и преживян дистрес.

Според Дан МакАдамс адекватното описание на личността изисква разграничаване на три относително независими равнища – черти на личността (относително стабилни и обобщени диспозиции, проявяващи се във всички видове контекст),

мотивационни, развитийни и контекстуални компоненти (индивидуалните аспирации, развитийни задачи и лични цели, жизненни проекти, стратегии на справяне, защитни механизми, ценности и идеали), и накрая, идентичността във формата на жизнена история, разказ за себе си през времето на собствения живот. Проблемът за идентичността е проблем за целостта, единството и предназначението на собствения живот. Защитните механизми функционират на поне две нива – първо при конструирането на разказа и постигането на неговата кохерентност и после, когато се разказва личната история така, че да бъде смислена за винаги присъстващия Друг (слушателя). Така отново акцента се връща към интерперсоналната функция.

Представяне на инструментите. В настоящото изследване за оценка на защитните механизми е използвана кратката версия на DSQ (DSQ-40), инструмент разработен по модела на Вейлант за йерархичното съотнасяне на защитните механизми. Първоначалната версия на DSQ е от 1983, съдържа 67 айтема и е представена с данни за дискриминантна валидност на инструмента при изследваните групи от психиатрични пациенти и контроли (Bond et. al., 1983), ревизирана версия от 1986 (Bond, M., Defense Style Questionnaire 1986) използва вариант с 88-айтема, а публикуваната през 1993 (Andrews, et. al. 1993) е съкратена въз основа на осем статистически и два а priori критерия и по данни на авторите представлява надежден инструмент за клиничната практика и

изследователските търсения. За българския вариант на въпросника са използвани два независими превода, съгласувани и допълнени с 8 айтема, дублиращи съдържателно някои от проблемните в превода (в следствие, след статистически и съдържателен анализ отпадат 8 от дублираните). Форматът на отговорите е запазен както е в оригиналния вариант – 9-степенна Ликъртова скала от 1 – "изцяло невярно" до 9 – "напълно вярно". Така в българския вариант фигурират по 2 айтема за 20-те защити и се запазва, заложената три фактурна структура – зрели (сублимация, хумор, антиципация, супресия), невротични (отменяне, псевдо-алтруизъм, идеализация, формирана реакция) и незрели защити (проекция, пасивна агресивност, актинг-аут, изолация, обезценяване, аутистични фантазии, отричане, изместване, дисоциация, разцепване, рационализация и соматизация).

Използването на самооценъчни методи е оправдано поради допускането, че дори когато участват несъзнавани процеси е възможно ретроспективно да се осъзнаят някои зависимости в поведението и защото честото прибегване до определени начини на действие оставя следи в системата от вярвания, напеси и стимулира развиването на някои нагласи, които могат да се използват като индикатори за съответния защитен механизъм.

За оценка на копинг-стратегии е използван въпросник COPE (Carver et al., 1989) (български превод от двама независими експерти и съгласуване на вариантите за получаване на окончателния вариант). Авторите на оригиналния въпросник, конструират многомерен инструмент, основаващ се на теоретичните разработки върху стиловете на справяне. Придържайки се към класическата дихотомия на фокусиран върху проблема и фокусиран върху емоциите копинг, те включват нови скали към тези два големи фактора. Така фокусирианият върху проблема копинг включва: активен копинг, планиране, потискане на конкуриращите дейности, въздържане от непосредствени действия и търсене на инструментална социална подкрепа, всяка от петте скали съдържа по четири айтема. Фокусирианият върху емоциите копинг включва: търсене на емоционална социална подкрепа, позитивна реинтерпретация, приемане, отричане, обръщане към религията, скалите отново са от по четири айтема. Карвър и ю. добавят още един фактор на предполагаемо по-малко полезни копинги. Тук включват три скали – вентилиране на емоциите, поведенческо и ментално дезангажиране. Форматът за отговори е четиристепенна скала Ликъртов тип и тук, както и при въпросника за защитни механизми се оценява с оглед на принципно характерното за човека поведение, а не с оглед на конкретна ситуация и няма реверсивни въпроси.

В таблици са дадени – средните стойности и стандартните отклонения за всеки механизъм или стратегия и за трите общи фактора за DSQ (Табл. 1) и COPE (Табл. 2).

Поради ограничения брой на айтемите в отделните скали, са представени само данни за консистентността (Алфа Кронбах) на големите фактори. В таблици 3 и 4 са дадени данните за вътрешна консистентност на шестте скали – всички с изключение на невротичните защити, демонстриран добра или много добра надеждност. Както обясняват създателите и на двата въпросника, подобни психометрични характеристики са очаквани с оглед на неголемия брой айтеми и разнородните процеси включени във всяка от скалите.

Анализ на данните – конструктор-валидност, факторна структура на DSQ & COPE и възрастова динамика. Психодинамичната перспектива предполага, че за да се оцени изцяло защитния модел, трябва да се познава цялостната личностова структура. Подобни поведения, биха могли да имат напълно различни психични детерминанти и функции. И Зигмунд Фройд и Ана Фройд се фокусирали върху невротичните симптоми. През последните десетилетия и его-психологията и теорията на обектните отношения (Eagle, 1984, Kernberg, 1976, Loewald, 1978) отново подчертават важността на индивидуалните различия в организацията на личността, където защитните действия и черти като агресията се концептуализират като предвидими елементи от цялото. До подобни изводи стигат в експерименталните си търсения и изследователите, занимаващи се със стратегията за справяне. И в двете направления, няма достатъчно данни за свързване на защитите и копингите с определена типология на личността, но в различните изследвания се наблюдават интересни данни по отношение на индивидуалните стилове на функциониране и адаптационни стратегии.

Връзките между теоретично зададените компоненти на копинга и защитите са по посока на очакваните – високи корелации между зрели защити и фокусиран върху проблема копинг, между незрелите и стратегията с по-малка полезност. Силните и умерени корелации на емоционално-фокусириания копинг и с трите скали на DSQ са показателни за областта на припокриване на изследваните конструктори (Табл. 5).

Хипотезите за стабилност във времето или крос ситуативна консистентност получават само частично потвърждение. В настоящото изследване при подскали: незрели защитни механизми, емоционално фокусиран копинг и по-малко полезни копинги не се наблюдават значими различия в четирите възрастови групи. Подобни различия, обаче присъстват при зрелите защитни механизми и фокусириания върху проблема копинг. Според теоретичните допускания, би следвало на всеки следващ етап в индивидуалното човешко развитие, да се засилва използването на зрели защити и да намалява това на незрели. При еднофакторен дисперсионен анализ (ANOVA) зрелите и невротичните защитни механизми разграничават групите ($F=6.279$ sig=.000; $F=4.071$ sig=.008), такова разграничение е значимо и при проблем-фокусириания копинг ($F=3.630$ sig=.014). При използване на по-либерален критерий (Duncan) при вероятност за грешка 0.05, по отношение на незрелите защити, възрастта не се оказва разграничаващ критерий, а при зрелите и при фокусириания върху проблема копинг се наблюдава интересна криволинейна зависимост – тенденцията за нарастване е налице при първите три възрастови групи (1 – до 29г., 2 – 30 до 40г., 3 – 40 до 50г.), но е последвана от спад при четвъртата група (възрастов диапазон 50+). Трябва да се отбележи, че конкретното изследване е проведено върху нормативна (неклинична) извадка, която е неголяма ($N=170$) и възрастовите групи се различават по брой участници. Подобни резултати акцентират отново върху факта, че личностовото развитие не е пряка функция от възрастта в нито един свой аспект, и че адаптацията и зрелостта, вероятно са само крайни точки, до които се достига по индивидуални траектории. По литературни данни, зрелите защитни механизми корелират положително, а незрелите отрицателно с обективно измерения успех в живота, това потвърждава конструктор валидността на инструментите и при сравнение с клинични извадки.

Дискусия, прагматични измерения на изследването на защитните механизми и копинг-стратегии. В съвременните теории, защитите не са само свързани с психоаналитичната теория за нагоните, а с когнитивни и интерперсонални патерни, развиващи се в контекста на взаимоотношенията с другите, с основна функция защита на Аза (Self) и самооценката. Защитните механизми се интерпретират не толкова като насочени срещу нагоните, колкото като средства за адаптация към конфликти, загуби, травми и фокусът е към използването им за поддържане на самооценката и кохерентността. В тази посока Льовинщайн (Loewenstein, 1967) пише "Защитите са феномен служещ да защити, съхрани и укрепи интегритета на его-организацията. Така тяхната функция е имплицитна за адаптацията." А Сандър и Джофи (Sandler and Joffe, 1967) застъпват идеята, че "защитните механизми са насочени към поддържане на благополучието и усещането за психосоциално добруване (well-being), а не толкова като специфично насочени срещу тревожността". В прагматичен план диагностиката на адаптационните механизми на личността има пряка връзка с функционирането както в норма, така и в патология. Оценката на копингите и защитите с представените инструменти потвърждава хипотезата за силната им медираща роля при индивидуалното справяне с предизвикателствата от нормативен и ненормативен характер.

Табл. 1

Дескриптивни характеристики на скалите в DSQ

Защитен механизъм	средна	ст. отклонение	брой
Хумор	6.5500	1.72061	170
Антиципация	6.8324	1.62629	170
Супресия	4.8382	1.93275	170
Сублимация	6.1824	2.01231	170
Отменяне	5.0618	1.91166	170
Псевдо-алтруизъм	5.4941	1.75157	170
Идеализация	4.2971	2.22446	170
Формирана реакция	5.0500	1.66912	170
Проекция	3.7441	1.79351	170
Пасивна агресивност	3.1853	1.77326	170
Актинг-аут	4.5765	2.20141	170
Обезценяване	4.2529	1.84395	170
Изолация	4.2735	2.12693	170
Аутистични фантазии	3.8147	2.16401	170
Отричане	4.1118	2.00056	170
Изместване	3.9971	1.71618	170
Дисоциация	3.7676	1.77269	170
Разцепване	4.2235	2.00960	170
Рационализация	6.8176	1.66827	170
Соматизация	4.6500	2.13512	170
Зрели защити	6.0991	1.16894	
Невротични защити	4.9771	1.26064	
Незрели защити	4.2855	.89447	

Табл. 2

Дескриптивни характеристики на скалите в COPE

Копинг стратегии	средна	Ст. отклонение	Бр.

Активен копинг	2.9176	.49088	170
Планиране	3.1279	.61252	170
Потискане на конку-риращите дейности	2.6029	.61031	170
Въздържане от непо-средствени действия	2.4324	.54784	170
Търсене на инструментална социална подкрепа	2.7147	.66579	170
Търсене на емоционална социална подкрепа	2.6735	.78637	170
Позитивна реинтерпретация	2.8632	.59774	170
Приемане	2.6191	.53447	170
Обръщане към религията	1.8647	.83387	170
Вентилиране на емоциите	2.4956	.71876	170
Поведенческо дезангажиране	1.6235	.51404	170
Ментално дезангажиране	2.0368	.53270	170
Обръщане към алкохол и др.	1.3588	.66667	170
Отричане	1.7059	.57971	170
Фокусиран върху проблема копинг	2.7607	.39424	
Фокусиран върху емоциите копинг	2.3470	.39339	
По-малко полезни копинги	2.0552	.40098	

Табл. 3

Надеждност на скалите в DSO

Зрели защити		Невротични защити		Незрели защити	
Алфа Кронбах	Брой айтеми	Алфа Кронбах	Брой айтеми	Алфа Кронбах	Брой айтеми
.601	8	.571	8	.705	24

Табл. 4

Надеждност на скалите в COPE

Фокусиран върху проблема копинг		Фокусиран върху емоциите копинг		По-малко полезни копинги	
Алфа Кронбах	Брой айтеми	Алфа Кронбах	Брой айтеми	Алфа Кронбах	Брой айтеми
.828	20	.796	20	.720	12

Табл. 5

Корелационна матрица

	Проблем-фокусиран копинг	Емоционално-фокусиран копинг	По-малко полезни копинги
Зрели	Pearson Corr Sig. (2-tailed) N	.428** .000 .170	.195* .011 .170
Невротични	Pearson Corr Sig. (2-tailed) N	.119 .122 .170	.373** .000 .170
Незрели	Pearson Corr Sig. (2-tailed) N	.004 .957 .170	.162* .035 .170
			-.051 .509 .170
			.219** .004 .170
			.271** .000 .170

** Корелацията е значима на ниво 0.01
* Корелацията е значима на ниво 0.05

ЛИТЕРАТУРА

1. Атанасов Н. (2002) Теории за психичното развитие в психоанализата. София, Академично издателство.
2. Димитров Ив. (2001) Увод в ортодоксалната психоанализа на развитието. София, Просвета
3. Клайн М. (2002) Любов, завист, благодарност. Избрани статии. С., Лик
4. Лапласи Ж. Ж.-Б. Понталис, 2009 Речник на психоанализата.
5. Фройд А. (1936) Егото и защитните механизми. С., Лик, 2000
6. Andrews G, Singh, M, Bond, M, 1993 The Defense Style Questionnaire, *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 181:4, 246-256
7. Baumeister, R.F., K. Dale, K.L. Sommer (1998) Freudian Defense Mechanisms and Empirical Findings in Modern Social Psychology: Reaction formation, Projection, Displacement, Undoing, Isolation, Sublimation, and Denial. *Journal of Personality* 66:6, 1081-1124
8. Bond, M. (1986) Defense Style Questionnaire. In G.E. Vaillant (ed), *Empirical studies of ego mechanisms of defense*. Washington, DC: Am Psychiatric Press, Inc.
9. Bond, M., Gardner, S.T., Christian, J., Sigal, J.J. (1983) Empirical study of self-rated defense styles. *Archive of General Psychiatry* 40:333-338
10. Brennan, J., Andrews, G., Morris-Yates, A., Pollock, C. (1990) An examination of defense style in parents who abuse children. *J Nevrr Ment Dis* 178:592-595
11. Cramer, P. (1998) Coping and Defense Mechanisms: What's the Difference? *Journal of Personality* 66:6, 919-946
12. Cramer P. (2006) Protecting the self: Defense mechanisms in action. New York: Guilford Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders Ived, (1994) AmPsychiatric Association
13. Eisenberg, N., Fabes, R.A., Murphy, B., Maszk, P., Smith, M., & Karbon, M. (1995) The role of emotionality and regulation in children's social functioning: A longitudinal study. *Child Development* 66, 1239-1261
14. Freud, S. (1894) The Neuro-Psychoses of Defence. *Standard Edition*, 3: 45-61
15. Freud, S. (1926) Inhibitions, Symptoms and Anxiety. *Standard Edition*, 20: 77-175
16. Klein, M. (1946) Notes on some Schizoid Mechanisms. In *The selected Melanie Klein*. Ed. Juliet Mitchell, London, The Hogarth Press, 1986
17. Lazarus, R. S., & Folkman, S. (1984) Stress, appraisal, and coping. New York: Academic Press
18. Miceli, M. & C. Castelfranchi, (2001) Further Distinction Between Coping and Defense Mechanisms? *Journal of Personality* 69:2, 288-296
19. Norem, J.K., (1998) Why Should We Lower Our Defenses About Defense Mechanisms? *Journal of Personality* 66:6, 896-917
20. Vaillant, G.E., (1998) Where Do We Go From Here? *Journal of Personality* 66:6, 1148-1157
21. Vaillant G.E., Bond M., Vaillant C.O. (1986) An empirically validated hierarchy of defense mechanisms. *Archive of General Psychiatry* 43:444-452
22. Weinberger D.A. (1998) Defenses, Personality Structure, and Development. *Journal of Personality* 66:6

Подано до редакції 10.02.2010

Камелія Ханчева

ЗАХИСНІ МЕХАНІЗМИ Й КОПІНГ СТРАТЕГІЇ В СТРУКТУРІ Й ФУНКЦІОНУВАННІ ОСОБИСТОСТІ – ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ, ЕМПІРИЧНІ ДАНІ Й ПРАГМАТИЧНІ НАСЛІДКИ

РЕЗЮМЕ

У статті представлена спроба зв'язати психоаналітичні ідеї захисних механізмів з теорією стресу й копинга в процесі адаптації. Представлено психоаналітичну перспективу розвитку й визначення особистості як нарративної структури. Наводяться статистичні дані для початкової апробації в Болгарії двох багатоскальних інструментів - шкала виміру захисних механізмів DSQ (Bond et. al., 1993) і шкала виміру копинг стратегій COPE (Carver et. al., 1989). Питальники були пред'явлені 170 учасникам, результати показали надійність близьку до версії оригіналу, а кореляції між шкалами підтверджують гіпотези про їхню взаємну залежність і компліментарність у процесі адаптації. У статті також обговорюються деякі прагматичні підсумки при використанні вищезгаданих інструментів.

Камелія Ханчева

ЗАЩИТНЫЕ МЕХАНИЗМЫ И КОПИНГ СТРАТЕГИИ В СТРУКТУРЕ И ФУНКЦИОНИРОВАНИИ ЛИЧНОСТИ – ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВАНИЯ, ЭМПИРИЧЕСКИЕ ДАННЫЕ И ПРАГМАТИЧЕСКИЕ СЛЕДСТВИЯ

РЕЗЮМЕ

В статье представлена попытка связать психоаналитические идеи защитных механизмов с теорией стресса и копинга в процессе адаптации. Представлена

психоаналитическая перспектива развития и определение личности как нарративная структура. Приводятся статистические данные для начальной апробации в Болгарии двух многошкальных инструментов – шкала измерения защитных механизмов DSQ (Bond et. al., 1993) и шкала измерения копинг стратегий COPE (Carver et. al., 1989). Вопросники были предъявлены 170 участникам, результаты показали надежность близкую к версии оригинала, а корреляции между шкалами подтверждают гипотезы о их взаимной зависимости и комплементарности в процессе адаптации. В статье также обсуждаются некоторые прагматические итоги при использовании вышеупомянутых инструментов.

C. Hancheva

DEFENSE MECHANISMS AND COPING STRATEGIES IN THE STRUCTURE AND PERSONAL FUNCTIONING – THEORETICAL FOUNDATIONS, EMPIRICAL DATA AND PRAGMATIC EFFECTS

SUMMARY

The article demonstrates an attempt to connect psychoanalytical ideas of defense mechanisms with theories of stress and coping in the process of adaptation. The author presents a psychoanalytical perspective of development and conceptualization of personality as a narrative structure. The article contains data of initial approbation of the Bulgarian version of two multidimensional instruments – the scale of measuring defense mechanisms DSQ (Bond et. al., 1993) and coping strategies COPE (Carver et. al., 1989). The questionnaires were suggested to 170 participants, the obtained results show reliability close to the original versions, and correlations between the scales prove hypotheses of their interdependence and complementation during adaptation. The article also presents some pragmatic consequences of using the abovementioned constructs and instruments.
